

BAHREYN MÜTEAHHİTLİK VE TEKNİK MÜŞAVİRLİK SEKTÖRÜ
ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MANAMA BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

1- Müteahhitlik Sektörü

a) Bahreyn Müteahhitlik Sektörüne İlişkin 2020-2021 Yılı Bilgileri ve 2022-2023 Yılı Beklentileri

Bahreyn, Körfez ülkelerinin en küçüğü olmakla beraber, kişi başına 53 bin doları aşan (satın alma gücü paritesine göre) milli geliri, bürokrasisiz ve vergisiz rahat iş ortamı ve hareketli inşaat sektörü ile Türk firmaları için potansiyel vaat etmektedir.

Bahreyn inşaat sektörü 2016 yılında %5,7 büyürken, 2017 yılı inşaat sektörü açısından durgun bir yıl olmuştur. Sektörün büyüme hızı 2017 yılında %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2018 yılında sektör önemli bir toparlanma yaşamış; büyüme hızı %5,6 olmuştur. 2019 yılında alınan bütçe tedbirlerine rağmen alt yapı ve sosyal konut başta olmak üzere yatırımlara ara verilmemiş; sektörün yıllık büyüme oranı %2,6 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında verilen inşaat izinleri 2018 yılına göre %5,6 oranında artmıştır. Sektör, ileri ve geri bağlantılarının fazlalığı sebebiyle ülkenin milli gelir büyümesine önemli katkıda bulunmaktadır. 2020 yılında korona salgını inşaat sektörünü de olumsuz etkilemiş, sektöre %0,9 oranında daralmıştır. İnşaat sektörü 2021 yılında ise bir önceki yıla göre %0,8 oranında büyümüştür.

Diğer taraftan, korona salgınına rağmen, hükümetin tasarlanan kapsamlı altyapı projelerine devam etmekte kararlı olduğu görülmektedir; önümüzdeki yıllar için planlanan projelerin toplam tutarı 32 milyar doları bulmaktadır. Bahreyn, 2021-2022 yılları için 64 yeni büyük projeye 1,3 milyar Bahreyn Dinarı (BD)'ndan (yaklaşık 3,5 milyar dolar) fazla harcama planlarını açıklamıştır. Planlanan projelerin neredeyse dörtte üçünün (782.39 milyon BD) Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) desteğiyle finanse edilmesi tasarlanmaktadır; 2021 yılında ayrılan kaynak 391,8 milyon BD ve 2022'de ayrılacak kaynak 390,59 milyon BD olarak öngörülmüştür. Maliyetlerin geri kalanı ise her yıl 265 milyon BD'lik bir oranda Bahreyn'in ulusal gelirlerinden karşılanacaktır.

Sosyal konutlar, proje harcamalarının en büyük kısmını (% 27) oluştururken, bunu bayındırlık işleri ve yollar (%20), elektrik ve su ağları (%15), gençlik ve spor tesisleri (%6), eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler (%5) ve ulaşım altyapısı (%4) izleyecektir. Geri kalan %23'ini çeşitli projeler oluşturmaktadır.

Bahreyn İhale Kurulu verileri ülkede inşaat ve altyapı harcamalarının, korona salgınının yol açtığı zorluklara rağmen hızlı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Bahreyn İhale Kurulu, 2020 yılında toplam değeri 4,25 milyar ABD doları olan toplam 1.688 kamu ihalesi vermiştir. Bahreyn İhale Kurulu verilerine göre, 2021'in ilk yarısında ise toplam 1,3 milyar BD'nin (3,5 milyar dolar) üzerinde devlet ihaleleri verilmiştir. Bu rakam 2020'nin ilk yarısındaki 820 milyon BD (2,2 milyar dolar) seviyesine göre %60'lık bir büyüme anlamına gelmektedir. İhaleler içinde en büyük payı petrol sektöründeki projeler almıştır. Onu havacılık sektörü, inşaat sektörü ve mühendislik danışmanlık sektörü izlemiştir.

Bahreyn korona virüs etkisiyle oluşan talep düşüşünden bütün ülkeler gibi olumsuz etkilenmiştir. İlave olarak, 2020 yılında petrol fiyatlarının çok düşmüş olması bütçe gelirlerinin %70'i petrol ve ürünleri ihracatından geldiği için ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Bahreyn Bölgenin önemli turizm merkezlerindedir ve korona virüs salgınının uzun sürmesi turizm sektöründe önemli kayıplara yol açmıştır. Bahreyn Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanlığı verilerine göre ülke GSYH'sının 2020 yılında %4,9 oranında daralmıştır; 2021 yılında ise ülke petrol fiyatlarındaki artıştan olumlu etkilenmiş, aşılmanın büyük ölçüde tamamlanmasıyla korona vakaları düşmüş, ekonomi canlanmaya başlamış; GSYH %2,2 oranında artış göstermiştir. Ekonomideki toparlanma 2022 yılında iyileşerek sürmektedir. IMF Bahreyn ekonomisinin 2022 büyüme oranını %3,1 olarak tahmin ederken Bahreyn Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanlığı ülkenin 2022 yılı GSYH büyümesine ilişkin tahminini %4,1 olarak açıklamıştır.

Korona salgını boyunca Bahreyn hükümeti özel sektöre çok büyük rakamlara ulaşan destekler vermiştir. Ekonomiye destek 4,5 milyar Bahreyn Dinarını (yaklaşık 12 milyar dolar; Bahreyn GSYH'sinin %32'si civarına denk geliyor) bulmuştur. Korona destekleri kapsamında özel sektördeki 100.000 Bahreyn vatandaşı çalışanın 2020 Nisan-Haziran arası üç ay boyunca maaşlarının tamamı devlet tarafından ödenmiştir. Sonrasında salgından en çok etkilenen sektörlerde çalışan 23.000 Bahreyn vatandaşı Temmuz –Aralık 2020 döneminde yüzde 50 ücret desteğinden yararlanmıştır. Salgının devam etmesiyle bu sektörlerde verilen destekler de 2021 Ağustos ayı sonuna kadar uzatılmıştır. Devlet Nisan-Haziran 2020 döneminde bütün vatandaşların ve mukimlerin elektrik ve su faturalarını paraları (bir önceki yılın aynı dönemindeki faturayı geçmeyecek şekilde) ödemiştir. Temmuz-Eylül 2020 döneminde Bahreyn vatandaşlarının ikamet ettikleri birincil konutların elektrik ve su paraları devlet tarafından ödenmiştir. Tamkeen (Türkiye'deki KOSGEB benzeri KOBİ'leri destekleyen devlet kuruluşu) KOBİ'ler için çeşitli destek programları yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir. Salgın boyunca ertelenmiş kredilerin toplam tutarı 13,3 milyar doları aşmıştır.

Dış ticaret açığı 2021'de net bir iyileşme kaydetmiştir; açık 2020'de 4,52 milyar dolar iken 2021'de 1,59 milyar dolara düşmüştür. Bunun en büyük sebebi yerli ürünlerin üretiminin ve ihracatının artmasıdır. Bahreyn menşeli petrol dışı mal ihracatının toplam değeri 2021'de 10,7 milyar ABD Doları olmuştur; bu rakam yıllık %67,9'luk bir artışa işaret etmektedir. 2021'de petrol dışı mal ithalatı ise yıllık %11,7 artarak 14,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

b) Bahreyn'de Kısa ve Uzun Vadede Uluslararası İhaleye Çıkılacak Önemli Projeler

Bahreyn'de hâlihazırda çok sayıda müteahhitlik projesi yürütülmekte olup, Bahreyn hükümeti korona krizine rağmen başlamış önemli projeleri devam ettirmede kararlı görünmektedir.

İhalelerin büyük kısmında KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) Kalkınma Fonu kullanılmaktadır. Fon, korona salgınına rağmen, Bahreyn'de finanse ettiği projeleri artırmaktadır. Fon kapsamında toplam 7,4 milyar dolar taahhüt edilmiş olup, ihale edilen tutar 5,83 milyar doları bulmuştur.

Grafik 1'de aşamalarına göre proje fırsatları (değer bazında) görülmektedir. Danışmanlık ihalesi verilmiş ve yapım ihalesi aşamasına gelmekte olan projelerden en önemlisi Bahreyn metrosudur. Bahreyn'e ülke çapında bir metro ağı kurulması ilk olarak 2008 yılında Bakanlar Kurulu tarafından önerilmiş ve onaylanmış, ancak kısa bir süre sonra küresel mali kriz nedeniyle durdurulmuştu. Sonrasında 2019 sonunda proje tekrar gündeme alınmıştı. 2020 yılı Mart ayında, projenin bir sonraki aşamaya dönüşümünün mali, teknik ve hukuki yönlerini ele almak üzere Bahreyn Ulaştırma ve Telekomünikasyon Bakanlığı tarafından bir danışmanlık firmaları konsorsiyumu atanmıştı. 2020 yılında yapım için ihaleye çıkılması planlanırken korona salgınının ortaya çıkması sebebiyle ilerleme sağlanamamıştı. Bahreyn hükümeti, projenin ihale sürecini Kasım 2021 itibariyle başlatmıştır.

Bahreyn Metrosu 109 kilometrelik demiryolu tabanlı bir kentsel ulaşım ağı geliştirme plandır ve birinci aşamasının maliyeti 1 milyar ile 2 milyar dolar arasında tahmin edilmektedir. Trafik yoğunluğunun hafifletilmesine yönelik olarak tasarlanan metro, kademeli olarak tamamlanacaktır. İlk aşama, tahmini uzunluğu 28,6 km olan iki hattan oluşan yükseltilmiş bir koridordan, 20 istasyon ve iki kavşaktan oluşacaktır. Projenin sahibi Bahreyn Ulaştırma ve Telekomünikasyon Bakanlığı'dır. Metro, tamamen otomatik, son teknolojiye sahip bir demiryolu ulaşım ağı olacaktır. Sürücüsüz GoA4 sistemi operasyonu, balangıçta yön başına saatte yaklaşık 5.000 yolcu kapasiteli olurken; her hat için saat başı, en yoğun saatte 23.000 yolcu kapasitesine genişletilebilir olacaktır. İşletmenin ilk birkaç yılında yolcu sayısının günde 200.000 civarında olması beklenmektedir ancak daha fazla yolcunun özel araçlarını kullanmaktan metro sistemine geçmesiyle yolcu sayısının artmasının beklendiği belirtilmiştir. Bakanlık ayrıca, projenin entegre bir kamu özel ortaklığı (PPP) olarak ihale edileceğini de açıklamıştır. Seçilen özel sektörden ortak, projeyi 35 yıllık bir sözleşme süresi ile Tasarla, Yap, Finanse Et, İşlet, Bakımını Yap, Devret esasına göre uygulayacaktır. Özel sektörden ortak, performans dayalı kesintiler ve teşviklerle birlikte kullanılabilirliğe dayalı ödemeleri üstlenirken, talep riski hükümet

tarafından karşılanacaktır. Hükümet proje şirketine inşaat hibesi olarak önceden belirlenmiş bir miktar sağlayacaktır.

Bahreyn metrosunun ön yeterlilik ihalesi (Pre-Qualification Tender-Request for Qualification) Kasım 2021'de açılmıştır. Konu ile ilgili olarak Bahreyn Kamu İhale Kurumu sayfasından detaylı bilgiler alınabilir:

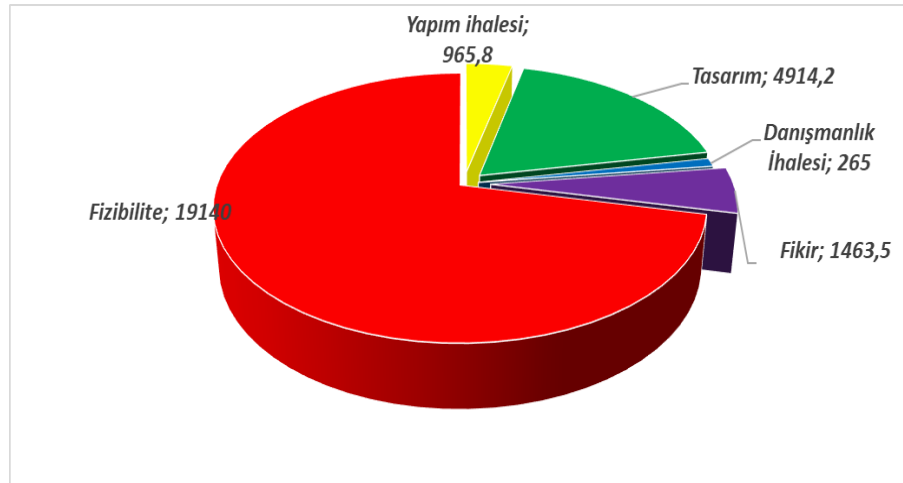
[https://www.tenderboard.gov.bh/TenderDetails/?id=896/2021/BTB%20\(MTT/PQ/LTD/01/2021\)](https://www.tenderboard.gov.bh/TenderDetails/?id=896/2021/BTB%20(MTT/PQ/LTD/01/2021))

Bakanlık, projenin satın alınması için baş işlem danışmanı olarak KPMG, teknik danışman olarak Egis ve hukuk danışmanı olarak da DLA Piper'ı atamıştı. Proje ile ilgilenenlerin bahrainmetro@mtt.gov.bh e-posta adresinden iletişime geçebileceği bildirilmiştir.

Tasarım aşamasındaki en önemli proje ise Kral Hamad Köprüsüdür. Suudi Arabistan ile Bahreyn'i birleştiren 25 km uzunluğundaki Kral Fahd Köprüsüne paralel olarak yapılması planlanan ve 4 milyar dolar civarı maliyeti olacağı tahmin edilen Kral Hamad Köprüsü'nde 2020 yılında korona sebebiyle proje ile ilgili herhangi bir adım atılmamıştı. Projenin büyüklüğü ve Bahreyn bütçesinin koronadan olumsuz etkilenmesi sebebiyle 2021 yılında da proje gündeme alınamamıştır. Ancak projenin danışmanlık ihalesine yakın zamanda çıkılması hedeflenmektedir.

Bahreyn ve Suudi Arabistan'ı birbirine bağlayan ilk köprü olan mevcut Kral Fahd Geçidi'ndeki trafik hacminin yoğunluğu yetkilileri ikinci geçidi inşa etmeye yöneltmişti. Suudi Arabistan ve Bahreyn Ulaştırma Bakanlıkları ve Kral Fahd Köprüsü Kurumu (KFCA) 2019 yılı Ekim ayında danışma hizmetleri sözleşmesi için ihaleye çıkmıştı ve ihaleyi KPGM, AECOM ve CMS'den oluşan konsorsiyum kazanmıştı. Kral Hamad Köprüsü Suudi Arabistan-Bahreyn arasında her yönde 25 km uzunluğunda dört şeritten ve 7 km'si Bahreyn'de olmak üzere 57 km uzunluğunda iki hatlı bir demiryolundan oluşacaktır. Projenin özel sektör ile ortaklaşa uygulanmasının, araç yolu ve demiryolu hattını tasarlamak, inşa etmek, finanse etmek, işletmek ve bakımını yapmak için gerekli finansal kaynakların sağlanmasını kolaylaştıracağına düşünüldüğü açıklanmıştır.

Grafik 1 : Proje Fırsatları (Aşamalar Bazında-etiketler proje değeri-mln \$)

Adanın daha az gelişmiş bölgelerine yolların genişletilmesi, bütün vatandaşların fiber optik ağ erişiminin sağlanması önemli projeler arasındadır. Bahreyn'de 2030 kalkınma stratejisi çerçevesinde, trafik sıkışıklıklarını gidermek ve mal taşımacılığını kolaylaştırmak üzere toplam tutarı 2,6 milyar doları aşacak 228 yol projesinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Toplu Taşıma Ana planı 2030, altı hattan oluşan 184 km'lik bir toplu taşıma ağını öngörmektedir.

Haliç el-Bahreyn bölgesinde yeni petrol ve doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Bu keşif ülkenin tarihindeki en büyük petrol keşfidir. Bölgeden petrol çıkarma maliyetinin pek çok kaya gazı bölgesine göre daha düşük olacağı tespit edilmiştir. Sismik çalışmalar bölgede 81,5 milyar varil hafif petrol olduğunu göstermektedir. Gaz sahasının ise 10-20 trilyon fit küp gaz içerdiği, 5 trilyon fit küp'ten fazlasının çıkarılmasının beklendiği, üretim kapasitesinin günlük 1 milyar fit küp olacağı ve bunun da

ülkenin talebini karşılamaya yeteceği belirtilmektedir. Söz konusu bölgelerin ekonomiye katkı sağlar hale gelmesinin 2023 yılını bulacağı tahmin edilmektedir.

Devlete ait Tatweer Petrol'ün Awali Petrol Bölgesi genişletilmesi projesinin ikinci fazı için ihaleye çıkılmış olup tahmini proje bedeli 500 milyon dolardır. Projenin kapsamında, 500 milyon standart fit küp kapasiteli iki ek işleme sistemi 2 ve 3'ün yapımı, ilave kuyular, akış hatları, depolama tankları, 60 km boru hattı, işleme tesisi, güvenlik sistemi, makine kurulumu ve diğer ilgili tesisler içerilmektedir.

Khalifa Town, Al Ramli, Doğu Hidd bölgelerindeki konut projeleri ile Danat Al Sayah, Danat Al Seef konut projeleri ihale aşamasındaki en büyük projeler arasındadır. Ayrıca konut projelerinin alt yapı projelerinin de ihaleleri sürmektedir. Bahreyn hükümeti bütün vatandaşlarının konut sahibi olması hedefine yönelik çalışmalar yürütmektedir ve korona zamanında bile bunun aksamamasına çalışılmaktadır.

Kamu-özel ortaklığı ile sosyal konutlarda "Mazaya" planı ortaya konmuş olup, bireylerin ev alımlarını devlet tarafından garanti edilen ve sübvansede edilen banka kredileri yoluyla finanse etmelerine imkân sağlanmıştır. Programın faydalanıcıları aylık gelirlerinin % 25'ini borç taksiti olarak ödemektedirler. Mazaya, önce Diyar-al Muharraq'ta 3100 konutluk ve 276 milyon BHD'lik (yaklaşık 734 milyon dolar) bir projeye uygulanmıştır. Mazaya programından kuruluşundan bugüne 5095 kişi yararlanmıştır. Bu kapsamda Bahreyn Bankalarının ailelere sağladığı kredi toplamı 481 milyon Bahreyn Dinarıdır (yaklaşık 1,28 milyar dolar). Bahreyn Konut Bakanlığı 2022 yılına kadar 40,000 konut inşa etmeyi hedeflemektedir. Bakanlık Doğu Hidd, Doğu Sitra, Al Oyoum, Kuzey Kasabası (al Medine al Şimali), Ramli ve Güney Kentlerini genişletmeyi hedeflemektedir.

Bahreyn yenilenebilir enerji için resmi hedefler belirlemiştir; 2025 yılına kadar tüm elektrik üretiminin % 5'inin (yaklaşık 250 MW) ve 2035 yılına kadar % 10'unun yenilenebilir kaynaklardan sağlanması hedeflenmektedir. 2025 yılında gerçekleştirilecek 250 MW toplam temiz enerji üretiminin 50 MW'nin rüzgardan, 20 MW'nin atık maddelerden ve gerisinin ise güneş enerjisinden sağlanması planlanmaktadır. Elektrik ve Su Kurumu (EWA) tarafından, Askar bölgesinde 100 MW PV güneş enerjisi tesisinin yapımına başlamış olup proje bedeli 600 milyon dolardır. Projeyi Suudi Arabistan'a ait Acwa Power, Japonya'ya ait Mitsui ve Bahreyn firması Al Moayyed Contracting tarafından oluşturulan konsorsiyum almıştır.

Çok büyük bir proje olan Bahreyn-Katar dostluk köprüsü projesi Katar krizi öncesi gündemdeydi ve Katar'da düzenlenecek olan 2022 FIFA Dünya Kupası şampiyonasından önce bitirilmesi hedeflenmekteydi. Ancak siyasi gelişmeler sebebiyle proje 2017 yılında gündemden düşmüştür.

Bahreyn'in havaalanı için yaptığı en büyük yatırım olan Havalimanı Modernizasyon Projesi 28 Ocak 2021 tarihinde tamamlanmış ve hizmete girmiştir. Havaalanını çok büyüten, çok şık ve modern bir görüntüye kavuşturan 1,1 milyar dolar tutarındaki projeyi Arabtec-TAV konsorsiyumu gerçekleştirmiştir. Modernizasyonla havalimanı yıllık 14 milyon yolcu ve 130,000 uçuş kapasitesine ulaşmıştır. Havaalanında sunulan hizmetler yeme-içme alanlarından, VIP salonlarına, gümrüksüz satış mağazalarından Bahreyn Uzman Hastanesi (Bahrain Specialist Hospital) kliniğine, mini spor salonu ve SPA'ya ve Bahreyn Havaalanı Oteline kadar artırılmış ve çeşitlendirilmiştir. Havaalanında yer alan Bahreyn'li sanatçıların heykelleri, sanat galerileri ve arkeoloji galerisi ile Bahreyn'in kültürü ve tarihi yansıtılmıştır. Korona salgını sonrasında yeni havaalanının Bahreyn turizm ve ulaştırma sektörlerine çok olumlu katkılarının olması beklenmektedir. Havaalanının kargo kapasitesi 2015 yılında 250.000 ton iken genişletme çalışmalarıyla 2030 yılında 2 milyon tona çıkması hedeflenmektedir. Kargo Express Köyünün "Cargo Express Village" ihalesi yapılmış olup değerlendirme aşamasındadır.

Khalifa bin Salman Limanının kargo hacimlerinde % 12, konteyner trafiğinde ise % 7'lik bir artış yaşanmıştır. Bunun üzerine limanın genişletilmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Kral Abdullah Tıp Şehri'nin inşaatına Askar Bölgesinde başlanmıştır. Tıp bölgesi 1 milyon m² alana kurulacak olup 288 özel hasta odası ve 17 klinik içerecektir.

Bahreyn'nin Varlık Fonu Mumtalakat Holding'in emlak şirketi Edamah, Hawar Adaları'nda yeni bir Mantis Oteli inşa etmek için Accor Grubu ile ortaklık kurmuştur; otelin 2024 yılında açılması planlanmaktadır.

10.000 kişilik çok büyük bir açık hava tiyatrosu olan Al Dana Amfi Tiyatrosu 2021 yılında açılmıştır. Tiyatro turizm ve eğlence sektörlerinin gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Bahreyn Avenues alışveriş merkezinin ikinci etabı için inşaat çalışmaları başlamıştır. Mevcut alışveriş merkezinin bir alanın bir uzantısını oluşturacak olan 8mn BD (yaklaşık 21,3 milyom dolar) maliyetli proje merkezi 125.000 metrekare genişletecektir. Genişleme ile perakende mağaza ve restoranları, buz pateni pisti ve çocuklar için eğlence alanlarını içeren 41.000 metrekare yeni kiralama alanı oluşacaktır.

Sağlık alanında 300 milyon dolara mal olacak King Abdullah Medical City hastanesi ve 66 milyon dolara mal olacak olan King Hamad American Mission Hospital sağlık sektöründeki büyük projelerdir ve 2022 yılında tamamlanması beklenmektedir.

Ülkede bir yandan özel ve yarı devlet projeleri de ilerlemektedir. Amazon Web Hizmetleri Bölgesi, Dilmunia Adası ve Danat al Baraka projeleri buna örnek verilebilir.

Ayrıca, Bahrain Bay, Bahrain Marina, Diyar Al Muharraq, Water Garden City, Dilmuna, Thai Mart Bahrain, open-air Balcon Mall ve Marassi Al Bahrain yapımı devam eden büyük projelerdendir.

Yine 2022 yılında tamamlanması beklenen ve 220,4 milyon dolara mal olacağı tahmin edilen Bahreyn Uluslararası Fuar ve Toplantı Merkezi "Bahrain International Exhibition and Convention Center" tamamlanınca Orta Doğu'nun en büyük konferans şehri olmaya adaydır ve ülkenin kongre turizmi gelirlerini önemli ölçüde artırması beklenmektedir. Hemen yanına yapılması planlanan Bahreyn Sporlar Merkezi "Bahrain Sports Center" Sakhir Bölgesinin cazibesini daha da artıracaktır.

Bahreyn'in ekonomiyi güçlendirmek, istihdamı artırmak ve mali istikrarı güvence altına almak amacıyla yönelik iddialı planı 1 Kasım 2021'de ana hatlarıyla açıklanmıştır. Planın ana hedefleri arasında stratejik projelere 30 milyar dolardan fazla yatırım, 2024 yılına kadar yılda 20.000 yeni Bahreyn'li istihdamı, yılda 10.000 Bahreyn'liyi eğitmek için yıllık programlar ve 2023 yılına kadar 2,5 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım (DYY) çekmek yer almaktadır.

Bahreyn'in planlanan yatırımlarına ilişkin sayfasına da bakılması tavsiye olunur:

<https://invest.bh/>

Bahreyn hükümeti özel sektör yatırımcılarını, devlete ait 230.000 metrekareden fazla araziye geliştirmek ve hizmet sunmak için teklif vermeye davet etmektedir. Hükümet Arazi Yatırım Platformu (The Government Land Investment Platform) açıklanmıştır ve geçen yıl Kasım ayında Ekonomik İyileşme Planı kapsamında açıklanan bir dizi girişimin çerçevesi içinde yer almıştır. Halihazırda 230.814,20 m²'lik bir alana yayılan 17 proje mevcuttur ve özel sektöre, Edamah, Maliye ve Milli Ekonomi Bakanlığı (Ministry of Finance and National Economy -MOFNE) veya Bayındırlık, Belediye İşleri ve Şehir Planlama Bakanlığı (Ministry of Works, Municipalities Affairs and Urban Planning) ile ortak olma fırsatı sunmaktadır. Program çerçevesinde Bayındırlık, Belediye İşleri ve Şehir Planlama Bakanlığı 52.785,70 m²'lik yedi mülkte, Edamah 26.335 m²'lik yedi mülkte ve MOFNE toplam 151.693,50 m²'lik alana sahip üç mülkte ortak olacak yatırımcılar aramaktadır. İlgilenen yatırımcılar, çoğu belirli bir amacı olan ve genel açık artırmaya tabi olan mülkleri görmek için aşağıdaki adresi ziyaret edebilir:

<https://investmentland.gov.bh/>

Aşağıdaki tabloda proje değeri sıralamasıyla halihazırda müteahhitlik ihalesi süren ilk 15 büyük proje görülmektedir. Firmalarımız ilgilendikleri projelerle ilgili detayları Ticaret Müşavirliğimizden alabilir.

Tablo 1: Proje Değeri Sıralamasıyla Müteahhitlik İhalesi Süren ilk 15 Büyük Proje

Proje Adı	Sektör	Proje Değeri (milyon \$)
Awali Oil Field Expansion - Phase 2	Petrol ve Gaz	500
Al Ramli Housing Development - Plot No. 4	Bina	52
Khalifa Town Housing Development - Phase 2 - Stage 1	Bina	52
East Hidd Housing Project - 284 Social Apartment Units in Village A2/C1/C2 (Package D)	Bina	50
Danat Al Sayah Project - Marine Works	Alt Yapı	50
Start-up of Two New Well Manifold Facilities	Petrol ve Gaz	36
Infrastructure Works for East Sitra Housing Project - Phase II-A	Alt Yapı	35
Cargo Express Village at Bahrain International Airport	Bina	31
Danat Al Seef 2	Bina	28,5
Infrastructure Works for Qalali Housing Project	Alt Yapı	14
Infrastructure Works for Wadi Al Sail Housing Project	Alt Yapı	14
Revitalization & Refurbishment Works at Sitra Mall	Bina	11
Solar Power Plant at Bahrain International Circuit	Enerji ve Su	10
Hydroponic Greenhouses at Hoorat Aali and Diraz	Sanayi	8,5
Infrastructure Work for 412 Plots at Various Locations in Bahrain	Alt Yapı	7,14

c) Projelerin Finansmanı

Bahreyn, petrol fiyatlarının düştüğü 2015, 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla, GSYH'sının %13, %13,5 ve %10'sı oranlarında bütçe açıkları vermiştir. 2018 yılında petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle bütçe açığının GSYH'ya oranı %6,3 civarında gerçekleşmiştir. Bütçe açıklarını ve borçları azaltmak için Bahreyn hükümeti 2019 yılında ciddi tedbirler almıştır. Alınan tasarruf tedbirleriyle 2019 yılında bütçe açığının GSYH'ya oranı %5,6'ya gerilemiştir.

2020 yılı bütçesi, Bahreyn'in dört yıllık (2019-2022) Mali Denge Programının dört yıl sonunda denk bütçeye ulaşması hedefi çerçevesinde hazırlanmıştır. Tasarruf tedbirlerinin temel sağlık, eğitim, sosyal ve konut hizmetlerini etkilemeyeceği açıklanmıştır. 2019 yılında hedefler birçok alanda fazlasıyla tutturulmuş, petrol dışı bütçe gelirleri %63 oranında artmış (temelde KDV konması sebebiyle) toplam bütçe açığı %24 oranında azalmıştır. 2019 yılında başarılı bir performansla birincil açık %85 oranında azaltılarak hedefin de altına indirilmiştir. Ancak 2020 yılının Mart ayında Bahreyn'e ulaşan korona salgınının yol açtığı kriz mali dengeleri alt üst etmiştir.

2020 yılında Bahreyn hükümetinin bütçe açığı/GSYH hedefi %3,9'du. Ancak korona krizinin etkilerini azaltmak üzere alınan tedbirler bütçeye önemli yük getirmiştir. Bütçe açığı 2020 yılında GSYH'nın %17,9'una ulaşmıştır. 2021 yılında korona salgınının getirdiği yükün hafiflemesi ve alınan bütçe tedbirlerinin etkisiyle bütçe açığı/GSYH oranı %7,8 civarına gerilemiştir.

Kamu borç stokunun GSYH'ya oranı 2008 yılında sadece %13 seviyesindeyken her yıl artarak 2019 yılında %102,1 seviyesine çıkmıştır. Korona virüs krizinin etkisiyle borç yükü daha da ağırlaşmıştır, 2020 yılında GSYH'nın %129,7'ine kadar çıktıktan sonra, 2021 yılında GSYH'nın %123,3'üne inmiştir.

Bütçe açıklarını azaltmak üzere Bahreyn KDV'yi 1 Ocak 2022 tarihinden başlamak üzere mevcut %5 seviyesinden %10'a çıkarmıştır. Uluslararası kuruluşlar yaptıkları tahminlerde Bahreyn'in

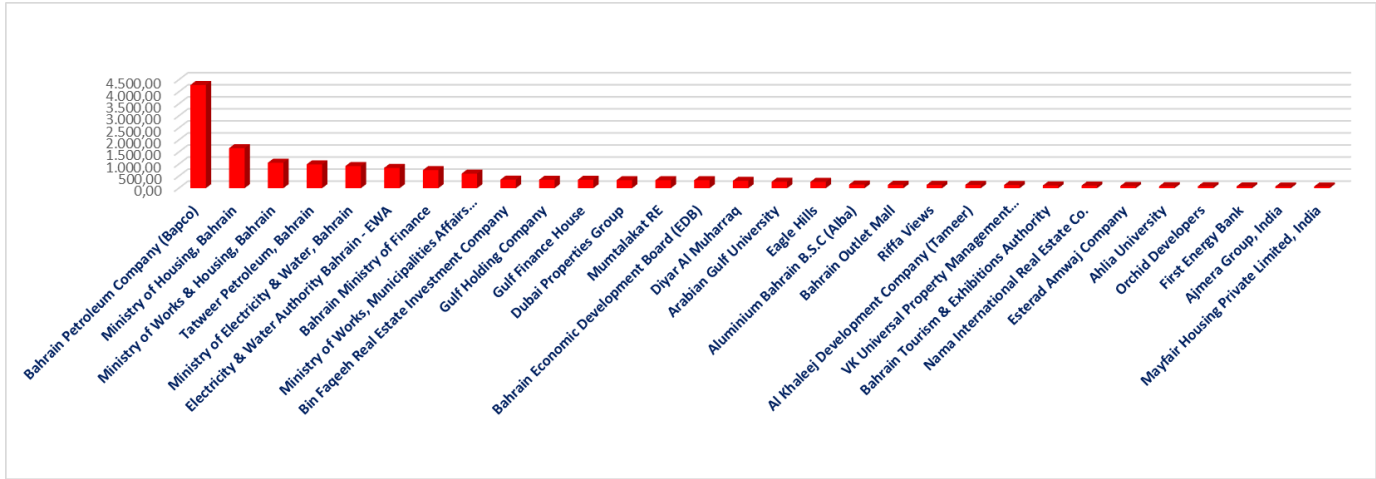
finansal zorlukları karşısında Bölge ülkelerinin yine destek vereceğini tahmin etmekte, Bahreyn için ciddi bir mali veya parasal kriz, kur şoku vs. öngörmemektedirler.

Ülkede finans sektörü, özellikle İslami Finans alanında çok gelişmiş durumdadır. Ülke, Körfez Bölgesinin önemli finans merkezlerinden biridir. Orta Doğu'da en çok İslami Finans kuruluşuna sahip ülkedir ve dünyada Malezya'dan sonra ikinci sıradadır. İslami Finansman sektörünün düzenleme kuruluşlarının pek çoğu da Bahreyn'de bulunmaktadır (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions, the International Islamic Financial Market, the Islamic International Rating Agency, the General Council for Islamic Banks and Institutions). Bu alanda Dubai Bahreyn'in bölgedeki en önemli rakibidir. Bahreyn'de 400 finansal kuruluş faaliyet göstermektedir ve sektörün ülke GSYH'sına katkısı %16,5'dir. Bahreyn Merkez Bankası lisanslı finansal kuruluşların tam listesine Bankanın internet sayfasından ulaşılabilir : <https://www.cbb.gov.bh/licensing-directory/>

d) Sektördeki İş Fırsatları

Grafik 2'de değerine göre Bahreyn'de **değerlerine göre** en büyük projeleri ihale eden firma ve kuruluşlar görülmektedir.

Grafik 2: Bahreyn'in En Büyük Proje Müşterileri

Bapco petrol rafinerisi 4,3 milyar doları aşan genişleme yatırımıyla en büyük proje müşterisi durumundadır. Listedekilerin büyük çoğunluğunun Bakanlıklar (Konut Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Elektrik ve Su Bakanlığı, Maliye Bakanlığı), devlete ait Tatweer Petroleum, Mumtalakat (devlete ait varlık fonu), Ekonomik Kalkınma Kurulu (ülkeye yatırım çekme odaklı devlet kuruluşu) olduğu görülmektedir. Ayrıca, özel sektör firmalarından Bin Faqeeh Real Estate Investment, Gulf Holding Company, Gulf Finance House, Dubai Properties Group, Diyar Al Muharraq, Eagle Hills büyük proje müşterileri arasındadır.

Devlete ait BAPCO (Bahrain Petroleum Company) petrol rafinerisi için 4,3 milyar dolarlık bir modernizasyon programı uygulamaya konmuştur. Proje bitince BAPCO Orta Doğu'nun en rekabetçi rafinerilerinden biri haline gelecek ve kapasitesi günde 265.000 varilden günde 360.000 varile çıkacaktır. Proje güç ünitelerinden binalara, sanayi tesislerinden alt yapıya çok sayıda alt projeyi içermektedir. Proje ve alt projeleri hakkında detaylı bilgiler Ticaret Müşavirliğimizden alınabilir.

Gulf Petrochemical Industries Co. (GPIC) amonyum, üre ve metanol üreten ülkenin ve Bölgenin en önemli tesislerinden biridir. Bahreyn devletine ait National Oil and Gas Holding Company (NOGA) (%33,3), Suudi Arabistan'ın SABIC (%33,3) ve Kuveyt'in Petrochemical Industries Co (%33,3) ortaklığıdır. Şirketin Sitra bölgesindeki amonyum ve üre fabrikasının genişleme yatırımı 2,5 milyar dolarla çok büyük bir yatırım olacaktır; ancak beklemeye alınmıştır.

Son dönemde alınan proje **sayısı** bazında ise en büyük müşteri kuruluşlar Bayındırlık Bakanlığı, Konut Bakanlığı, Bapco, Bahreyn Elektrik ve Su İdaresi, Tatweer Petroleum, Diyar Al Muharraq, Bahreyn Turizm ve Fuarlar Kurumu, Bahrain Sağlık Bakanlığı, Bahreyn Kültür ve Antikler

Kurumu, Bin Faqeeh Real Estate Investment, Eagle Hills, European Construction & Maintenance, VK Universal Property Management Company, Samsung Engineering, Tecnicas Reunidas (TR), Ibdar Bank, Nama International Real Estate Co., Eskan Bank, Bahrain Outlet Mall, Riffa Views, Executive Office of the Prime Minister, Kuveyt Finance House, Orchid Developers, Ithmaar Development Co (IDC), Ministry of Youth & Sports Affairs, Sunni Waqf Directorate olarak sıralanmaktadır.

Bahreyn’de değeri 10,000 Bahreyn Dinarını (26,667 ABD doları) aşan kamu ihaleleri Bahreyn İhale Kurumu tarafından ilan edilir. Bahreyn’de bütün devlet ihaleleri tek merkezde, İhale Kurumunda toplanmakta, başvurular, sonuçlandırmalar Kurumda yapılmaktadır. Süreçte ihaleyi veren devlet kurumunun görüşleri alınmaktadır. Ülkedeki büyük ihalelerin ağırlıklı kısmının devlete ait olduğu, büyük firmaların bile çoğunlukla devlete ait olduğu göz önünde bulundurularak Kurumun sayfalarının takip edilmesi tavsiye edilmektedir.

www.tenderboard.gov.bh

<https://etendering.tenderboard.gov.bh>

https://twitter.com/#!/Bahrain_Works

Firmalarımız Bahreyn’le birlikte diğer Körfez ülkelerindeki müteahhitlik sektöründeki gelişmeleri ve iş fırsatlarını Gulf Construction dergisinden <http://www.gulfconstructiononline.com/> ve <http://www.gulfprojects.me/> adresinden de takip edilebilir. Ayrıca firmalarımıza Ticaret Bakanlığı internet sayfasında “Ticaret Müşavirliklerimizden” kısmındaki Bahreyn haberlerinden Müşavirliğimizin duyurularını da takip etmeleri önerilir. Ülkede çeşitli alanlardaki projeler ve ihaleler hakkında detaylı bilgiler isteyen firmalarımız Ticaret Müşavirliğimize e-posta atarak ilgilendikleri alandaki projelerin detaylarını alabilirler.

e) Müteahhitlik Sektöründe Yabancı Firma Faaliyetlerine Yönelik Kısıtlamalar, Riskler ve/veya Avantajlar

Bahreyn’de bazı iş alanları, olumsuz ekonomik, sosyal ve çevre etkileri göz önüne alınarak yasaklanmıştır. Ülkenin ekonomik sistemi liberaldir. Bahreyn vatandaşları ve şirketleri ile GCC vatandaşları ve şirketlerine izin verilen bazı iş faaliyetleri dışında yabancı yatırım ve %100 yabancı payı serbesttir.

Diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi Bahreyn’de de yabancı inşaat firmaları şube ve irtibat bürosu açabilirler ancak yerel ortak olmaksızın inşaat faaliyeti ve ticari faaliyette bulunamazlar.

Bahreyn’de, münhasıran Bahreynlilerin faaliyetine izin verilen gayrimenkul kiralama, kargo taşımacılığı, muhasebecilik vs... alanlar bulunmaktadır. Ayrıca ticari faaliyette bulunacak şirketlerin kuruluşunda da %51 Bahreynli ortak hissesi gerekmektedir. Ancak, müşavirlik, mimarlık gibi hizmet sektörü alanlarında %100 yabancı payı ile şirket kurulabilmektedir. Müteahhitlik sektöründe ise yabancı firmaların Bahreyn’li bir ortak ile şirket kurmaları gerekmektedir (en az %51 pay Bahreyn’lide olmak kaydıyla).

Bahreyn’de yaşamak isteyen yabancı yatırımcıların, çalışanlarının ve ailelerinin, istihdam edildikleri şirketleri aracılığı ile oturma izni almaları gerekmektedir. Oturma izinleri 2 yıllık süreler için düzenlenmekte ve başvuruları İçişleri Bakanlığı Vatandaşlık, Pasaport ve İkamet Genel Müdürlüğüne yapılabilmektedir. Bahreyn’de tüm yabancı ve yerli personelin Sosyal Güvenlik Kurumuna (Social Insurance Organization -SIO) kaydolması gerekmektedir.

Ayrıca firmaların Bahreyn Bayındırlık Bakanlığı’nın ön elemesinden geçmesi gerekmektedir. Bahreyn kamu kurumları uluslararası pazarda kendisini ispatlamış ve tecrübeli Türk firmalarının Bahreyn inşaat projelerinde yer almasını arzu ettiklerini ifade etmektedirler. Bahreyn Bayındırlık, Belediye İşleri ve Şehir Planlama Bakanı ile yapılan görüşmede Türk firmalarının Bakanlığa ve İhale Kurumuna akredite olmaları, böylece yeni ihalelerden de anında haberdar olabilecekleri tavsiyesi yapılmıştır.

f) Makine, Ekipman ve Yapı Malzemesi İthalatı Yönünden Lojistik Altyapı

Bahreyn’de, müteahhitlik firmalarının lojistik açıdan herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Çalışmalar için ihtiyaç duyulan ekipmanların, gerek Suudi Arabistan üzerinden karayoluyla, gerekse Mina Salman ve Khalifa Halifa bin Salman limanlarına deniz yoluyla nakliyesi yapılabilmektedir. Liman donanımları iyidir. Gümrük prosedürleri fazla değildir. Bahrain Gümrük İdaresi, ayrıca ticareti kolaylaştırıcı önlemler almaya çalışmaktadır; ürünlerin gümrük işlemlerinin çevrimiçi yapılabilmesine başlanmıştır. Hizmet, gümrük beyanı ve ödemenin Fawateer sistemi aracılığıyla yapılmasını sağlayacaktır.

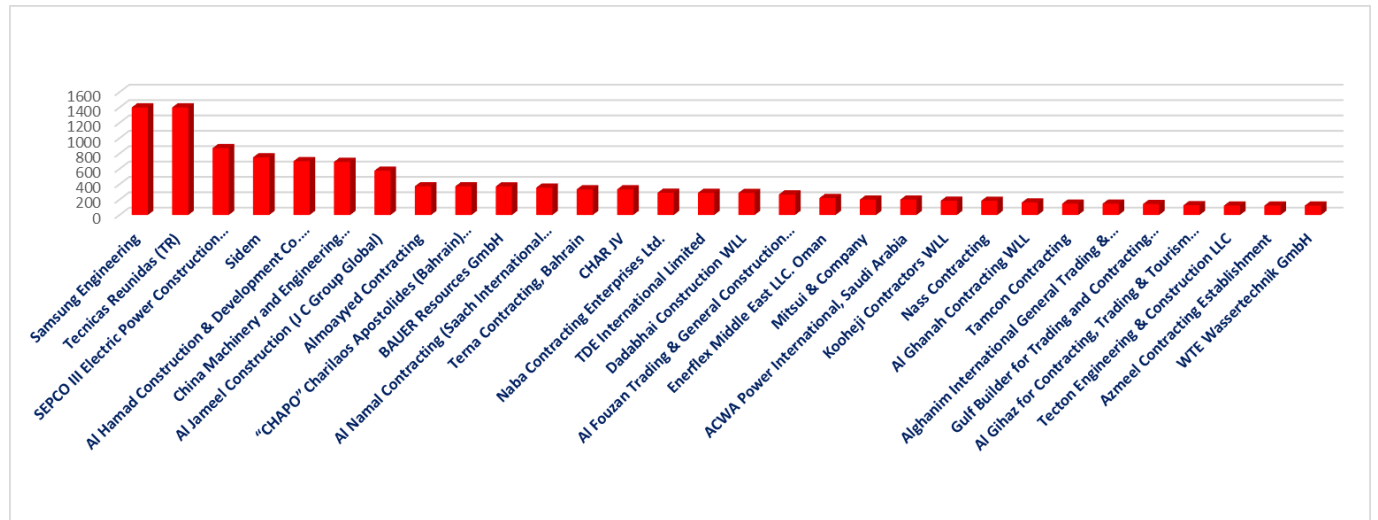
Korona virüs salgını sürecinde Bahreyn Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı Bahreyn’in uluslararası taşımacılığının en önemli limanı olan Khalifa Bin Salman Limanının (ülkenin diğer limanları Mina Salman, Sitra Rıhtımı, ASRY ve Bahreyn Ham Petrol Limanı) tam kapasite çalıştığını bildirmiştir. Tüketici ürünlerinin %99,5’ü ülkeye bu limandan gelmektedir. Limanda Covid-19’a karşı tedbirler alınmıştır.

g) Kalifiye İşgücü Temini

Ülkedeki müteahhitlik projelerinde makine ekipman ve kalifiye işçi tedariki bakımından ciddi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Müteahhitlik firmaları, ihtiyaç duydukları kalifiye elemanları ya da işçileri yurtdışından (özellikle Filipinler, Vietnam ve Hindistan) da getirebilmektedirler. Bahreyn’de faaliyet gösteren Türk inşaat firmaları da son dönemdeki vize krizine kadar Türkiye’den işçi getirmekte herhangi bir zorluk yaşamamıştır. Bahreyn ile Türkiye arasında 18 Aralık 2019 tarihinden itibaren vize sorunu başlamıştır. Bahreyn daha önce Türk vatandaşlarına kapıda vize verirken, 18 Aralık 2019 tarihi itibarıyla kapıda vize uygulamasına son vermiş, vatandaşlarımızı e-vizeye yönlendirmiş, ancak e-vizeye başvuran aşağı yukarı bütün vatandaşlarımızı reddetmiştir. Bu süreçte Türk çalışan getirmekte çeşitli zorluklar yaşayan firmalarımız da olmuştur. Son dönemde vize sorunları da çözülmüştür.

h) Bahreyn’de Müteahhitlik Projesi Yürüten 3. Ülkeler ve Firmaları

Bahreyn’de halihazırda faaliyet gösteren ilk 30 müteahhitlik firması üstlendikleri proje değerlerine göre Grafik 3’de görülmektedir.

Grafik 3: Bahreyn’de Faaliyet Gösteren İlk 30 Müteahhitlik Firması-proje değerleriyle**i) Ülke Firmaları ile İşbirliği Olanakları (Ülke İçinde, Üçüncü Ülkelerde, vs.)**

Bahreyn halkı genellikle, Türkiye’yi seven, iyi eğitilmiş, kibar insanlardır. Türklerle işbirliğine açık ve heveslidirler. Yine de, %51 payı Bahreyn’li ortak alacağından Bahreyn’de inşaat projesi üstlenmek için gereken Bahreyn vatandaşı ortağı seçerken firmalarımızın çok dikkatli olması, ortaklığa

girmeden iyice tanınması, bilgi edinmesi, kendini garanti altına alması tavsiye olunur. Bahreyn firmalarının ticaret sicili bilgilerini görmek için Sijilat sisteminden yararlanılabilir; firma adıyla, milliyetiyle, faaliyet alanıyla ve CR numarasıyla tarama yapılabilir (<https://www.sijilat.bh/> buradan arama bölümüne CR Inquiry yazılacak, gelen sayfada Search CR linkinde firma adı ile tarama yapılabilir). Sistem Bahreyn’de kayıtlı yerli ve yabancı bütün firmalar hakkında epey detaylı bilgiler içermektedir.

İnşaat ve teknik müşavirlik sektöründe aktif olan diğer ülkeler ABD, İngiltere, Çin olarak sıralanabilir. Ayrıca piyasada hiç de az olmayan sayıda Güney Kıbrıs Rum Kesimi firmaları da faaliyet göstermektedir. Bunların bir kısmının Bahreyn’lilerin firmalarında ortaklıkları da bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen “Sijilat” sisteminden firmaların bütün ortaklık yapısı ortakların milliyetleri ile beraber öğrenilebilir.

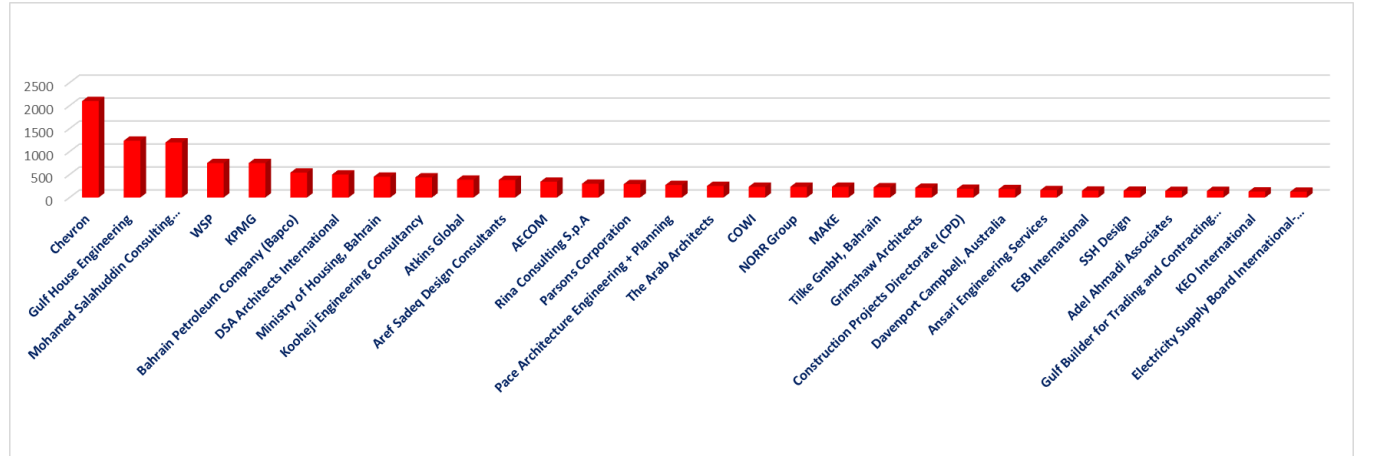
2- Teknik Müşavirlik Sektörü

a) Bahreyn Teknik Müşavirlik Sektörüne İlişkin 2021-2022 Yılı Bilgileri ve 2022-2023 Yılı Beklentileri

Bahreyn’deki altyapı ve gayrimenkul geliştirme projelerinde, diğer Körfez ülkelerinde olduğu üzere Anglo-Sakson ülkeleri kökenli (ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada) ve uluslararası çapta faaliyet gösteren teknik müşavirlik firmalarının ağırlığı mevcuttur. Söz konusu firmalar, bir yandan Bahreyn dahil diğer bölge ülkelerindeki müşavirlik hizmetleri yoluyla petrol gelirlerinin yeniden dağıtımında etkin bir rol oynamakta, diğer yandan da inşaatlardaki standartları belirleyerek, kullanılacak inşaat malzemelerinin hangi ülkelerden ya da hangi şirketlerden ithal edileceği noktasında da belirleyici olmaktadır. Bu sebeple, ülkemizde yerleşik teknik müşavirlik firmalarının Bahreyn’de yer edinebilmeleri için ciddi çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Grafik 4’te proje değeri bazında ülkede faaliyet gösteren en büyük 30 teknik müşavirlik firması görülmektedir.

Grafik 4 : Bahreyn’de Faaliyet Gösteren İlk 30 Teknik Müşavirlik Firması (proje değerlerine göre)

b) Sektördeki İş Fırsatları

Tablo 3’te Bahreyn’de halihazırda teknik müşavirlik hizmetleri ihalesi süren, değer sıralamasıyla en büyük 14 proje görülmektedir.

Tablo 2: Proje Değeri Sıralamasıyla Teknik Müşavirlik İhalesi Süren 13 Büyük Proje

Proje Adı	Sektör	Proje Değeri (milyon \$)
New Royal Terminal & Temporary VVIP Terminal Facility at Bahrain International Airport (BIA)	Buildings	80
Marassi Al Bahrain - Marassi Terraces	Buildings	50
Refurbishment of Existing Hotel and Construction of Additional Villas in Hawar Island	Buildings	35
The Sports City at Sakhir - Sewage Treatment Plant	Infrastructure	25
Hotel Staff Accommodation at Bilaj Al Jazayer	Buildings	20
Danat Al Istiqlal Development	Buildings	15
Improvement of Highway 96	Infrastructure	15
Public Market in Khalifa City	Buildings	8
Rehabilitation of TSE Reservoirs	Infrastructure	5
Hamad Town Garden - Block 1204	Buildings	4
East Riffa Mosque	Buildings	3
Mosque at Karzakan	Buildings	2,5
Mosque at Ma'ameer	Buildings	2,5

3- Müteahhitlik, Teknik Müşavirlik Yabancı Yatırım Mevzuatı

a) Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörünü Düzenleyen Mevzuat

Bahreyn'de müşavirlik, mimarlık gibi hizmet sektörü alanlarında %100 yabancı payı ile şirket kurulabilmektedir. Müteahhitlik sektöründe ise yabancı firmaların, Bahreyn'li bir ortak ile azınlık hissesi ile şirket kurmaları gerekmektedir (en az %51 pay Bahreyn'lide olmak kaydıyla).

Bahreyn'de yaşamak isteyen yabancı yatırımcılar, çalışanları ve ailelerinin, istihdam edildikleri şirketleri aracılığı ile oturma izni ve çalışma izni almaları gerekmektedir. Bunun için gerekli süreç aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

b) Yabancı Yatırım Mevzuatı, Şirket Kuruluşları, Vergiler

Bahreyn'de gelir vergisi, kurumlar vergisi, servet vergisi vb. bulunmamaktadır. Bu sebeple yerli veya yabancı yatırımların özendirilmesine dair bir vergi teşvik mevzuatı da bulunmamaktadır. Sağlanan en büyük avantajlar, vergisiz ortam, liberal bir ekonomi, ağır olmayan bürokratik prosedürler, çeşitli devlet kuruluşlarının şirketlere verdiği finansmandan eğitime çeşitli desteklerdir. Karların ve sermayenin tamamının yurt dışına transferine izin verilmektedir.

Bahreyn'de şirket kurma işlemleri için kolaylaştırılmış olup Seef Bölgesinde, Seef Mall alış-veriş merkezi içerisinde yer alan Bahrain Investors' Center' (BIC)'da "one-stop-shop", tek kapı sistemi kurulmuştur. Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı tarafından kurulan bu tek kapı ofisinde şirket kurulumu ile ilgili bütün kamu kurumlarının birer masaları bulunmaktadır. Kurulacak şirketin niteliğine göre işlemler 2-3 gün içerisinde tamamlanmaktadır. Sadece, turizm, eğlence, okul, kreş ve eğitim kurumları vb için diğer devlet dairelerinden de onaylar gerekebilmektedir. Şirket kuruluşlarıyla ilgili daha detaylı bilgilere, başvuru usullerine, başvuru için gerekli bilgi ve belgelere aşağıdaki sayfada yer alan rehberden ulaşılabilir:

<https://www.moic.gov.bh/en/Tiles/BusinessServices/Commercial%20Registration%20and%20Companies%20Control/Guidelines/Documents/Procedures%20Guide%20for%20Establishments%20and%20Commercial%20Companies1.pdf>

Ticari sicil ve kayıt işlemleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ticari Sicil Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır. Tüm başvuru evrakları www.moic.gov.bh adresinden temin edilebilmektedir. Ücretsiz telefon hatları : (+973) 17562222 ve (+973) 77777333 (uluslararası) dan şirket kuruluşu ile ilgili sorulara cevap verilmekte, yardımcı olunmaktadır.

Bahreyn e-devlet hattı : 8000 8001 numaralı telefonun aranması halinde ülkede bürokrasinin her alanındaki çeşitli prosedürler hakkında sorulan sorulara İngilizce ve Arapça dillerinde detaylı bilgiler verilmektedir.

Ülkeye yatırım yapacak küçük ve orta ölçekli yatırımcılara ayrıca, Türkiye'deki KOSGEB benzeri, Tamkeen kuruluşu finansmandan eğitime kadar çeşitli destek programları sağlamaktadır (<https://www.tamkeen.bh/>)

Ülkede büyük ölçekli yatırım yapmak isteyen firmalarımıza Ekonomik Kalkınma Kurulu (Ekonomik Development Board) (<http://bahrainedb.com/>) ve Mumtalakat (ülkenin varlık fonu yönetimi) ile temasa geçmeleri önerilir (<http://www.mumtalakat.bh/>). Ekonomik Kalkınma Kurulu Velihaht Prens Salman bin Hamad Al Khalifa başkanlığında ülkenin kalkınma stratejilerini oluşturmakta ve ülkeye yabancı sermaye çekmeye çalışmaktadır. Yatırımcılar için çeşitli destek programları mevcuttur. Mumtalakat Holding, 2006 yılında ülkenin stratejik petrol dışı varlıklarını ve doğal gaz varlıklarını ticari bir anlayışla büyütmek amacıyla kurulmuştur. Bahreyn Mumtalakat Holding varlıklarının değeri 2020 yılı itibariyle 18,8 milyar dolara ulaşmıştır. Mumtalakat Holding CEO'su ile yapılan görüşmede, Türk firmaları ile gerek Bahreyn'de, gerekse Türkiye'de yatırım yapmaktan memnuniyet duyacaklarını, ancak karşılığında fizibilite çalışmaları yapılmış somut projeler görmek istediklerini belirtmişlerdir.

Bahreyn'de, tüm özel sektör kuruluşlarının üye oldukları Bahreyn Sanayi ve Ticaret Odası (<https://www.bcci.bh/en>) en büyük meslek örgütüdür. Bunun dışında ülkenin en büyük iş adamlarının üyesi olduğu Bahreyn İş Adamları Derneği (<http://www.bbma.bh/>) bulunmaktadır.

c) Yabancı İşçi Çalıştırma, Oturma İzinleri, Sosyal Güvenlik Giderleri

Oturma İzni

Bahreyn'de yaşamak isteyen yabancı yatırımcıların, çalışanlarının ve ailelerinin oturma izni almaları gerekmektedir. Oturma izinleri 2 yıllık süreler için düzenlenmekte ve başvuruları İçişleri Bakanlığı Vatandaşlık, Pasaport ve İkamet Genel Müdürlüğüne (<https://www.npra.gov.bh/en/>) veya Bahreyn Yatırım Danışma Merkezine (BIC) yapılabilmektedir.

Başvuru için gerekli belgeler: 1) Başvuru formu, 2) Çalışanın ve ailesinin pasaport kopyaları, 3) Çalışanın sponsorluk mektubu, 4) Çalışanın sözleşmesi, 5) Sağlık Bakanlığından onaylı kuruluşlarca verilmiş sağlık raporu, 6) BD22 başvuru ücreti.

Çalışma İzni

Bahreyn'de yabancı işçi çalıştırmak için işverenlerin her bir yabancı işçiye çalışma izni (work permit) almaları gerekmektedir. Çalışma izinleri İş Gücü Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından verilmekte ve Bakanlığın sayısal kısıtlamalarına tabi olabilmektedir. Firma için sektörlerine göre değişen oranlarda Bahreyn vatandaşı çalıştırma zorunluluğu anlamına gelen "Bahreynlileşme" (Bahreynli İşçi Çalıştırma Zorunluluğu-Bahrainization) uygulaması bulunmaktadır. Aşağıdaki sayfalardan Bahreynlileşme konusunda detaylı bilgiler edinilebilir:

<https://lmra.bh/portal/en/page/show/193>

https://lmra.bh/portal/files/cms/downloads/english_attachment/Bahrainisation_Table_English.pdf

Çalışma izinleri hakkında daha fazla bilgi edinmek için <https://lmra.bh/portal/en/page/show/106> ve <https://www.mofa.gov.bh/Default.aspx?tabid=256> sayfalarına bakılabilir.

Bahreyn'de tüm yabancı ve yerli personelin Sosyal Güvenlik Kurumuna (Social Insurance Organization -SIO) (internet sayfası: <https://www.sio.gov.bh/?ln=E>). kaydolması gerekmektedir. Haziran 2007'den beri yabancı çalışanların ücretlerinin %1'i Sosyal Güvenlik Kurumuna çalışan payı olarak yatırılmakta, %3'ü kadar da işveren katkıda bulunmaktadır. Bahreyn vatandaşı çalışanlar içinse Sosyal Güvenlik Kurumuna %12 işveren, %7 çalışan katkı payı yatırılmaktadır.

4- Türk Firmalarının Faaliyetleri

a) Türk Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Firmalarının Ülkede Takip Edilen Projeler

Bahreyn'de Türk müteahhitleri tarafından bugüne kadar toplam 1,1 milyar dolar bedelli 7 proje üstlenilmiştir. Bu bedelin büyük bir kısmı (%71'i) 2016 yılında üstlenilmiştir.

Tablo 3: Bahreyn'de Türk Firmalarının Üstlenilen Müteahhitlik Projeleri

YILLAR	PROJE SAYISI	PROJE BEDELİ (USD)	KÜMÜLATİF PROJE BEDELİ (USD)	ORTALAMA PROJE BEDELİ
2000 ve Öncesi	1	50.246.267	50.246.267	
2001	0	0	50.246.267	0
2002	0	0	50.246.267	0
2003	1	1.002.200	51.248.467	1.002.200
2004	0	0	51.248.467	0
2005	0	0	51.248.467	0
2006	0	0	51.248.467	0
2007	1	140.000.000	191.248.467	140.000.000
2008	1	140.000.000	331.248.467	140.000.000
2009	0	0	331.248.467	0
2010	0	0	331.248.467	0
2011	0	0	331.248.467	0
2012	0	0	331.248.467	0
2013	1	3.750.000	334.998.467	3.750.000
2014	0	0	334.998.467	0
2015	0	0	334.998.467	0
2016	2	789.234.166	1.124.232.633	394.617.083
2017	0	0	1.124.232.633	0
2018	0	0	1.124.232.633	0
2019	0	0	0	0
2020	0	0	1.124.232.633	0
2022	0	0	1.124.232.633	0
TOPLAM	7	1.124.232.633	1.124.232.633	0

2016 yılında üstlenilen projelerden ilki, TAV firmasının BAE firması ARABTEC ile konsorsiyum olarak üstlendiği “Bahreyn Uluslararası Havalimanı Modernizasyon İnşaat İşleri” projesi oluşturmaktadır. 1,1 milyar dolarlık yeni yolcu terminali 28 Ocak 2021 tarihinde tamamlanmış ve hizmete girmiştir. Modernizasyonla havalimanı yıllık 14 milyon yolcu ve 130,000 uçuş kapasitesine ulaşmıştır. Ayrıca havaalanının kargo kapasitesinin de 2030 yılında 2 milyon tona çıkması hedeflenmektedir.

Projelerden ikincisi, Gama Güç Sistemleri'nin General Electric ile kurmuş oldukları Ortak Girişim ile üstlenilen 1.800 megawatt gücündeki ALBA PS5 Kombine Çevrim Santrali Projesidir. Söz konusu projenin işvereni Aluminium Bahrain B.S.C. (ALBA) olup, anılan proje ile Bahreyn'de kurulmakta olan ALBA alüminyum tesisinin 6. hattına sadece enerji sağlanmakla kalmamış, aynı zamanda tesisteki elektrik üretim üniteleri, verimliliği yüksek yeni teknoloji ürünü gaz türbinleri ile değiştirilmiştir. 2019 yılı sonunda faaliyete geçen Kombine Çevrim Santrali, Orta Doğu'daki verimliliği en yüksek ve en son teknoloji ürünü H sınıfı gaz türbinine sahip ilk elektrik santrali olmuştur.

Söz konusu iki projenin yanı sıra, Türk firmalarınca 2007 ve 2008 yıllarında üstlenilmiş bulunan toplam 280 milyon dolar tutarındaki konut projeleri ve 1999 yılında üstlenilmiş 50 milyon dolar tutarındaki deniz suyu arıtma tesisi öne çıkan diğer projelerdir.

1972 yılından bu yana Türk firmalarının Bahreyn'de en çok müteahhitlik işi üstlenmiş olduğu ilk 10 faaliyet alanı büyüklük sırasıyla havalimanı, enerji santrali, konut, içme suyu/arıtma tesisleri ve kanalizasyon sistemidir.

a) Firmaların Genel Olarak Yaşadığı Sorunlar

Vize krizine kadarki dönemde Bahreyn'de Türk firmaları önemli sorunlarla karşılaşmamaktaydı. Ülke ekonomisi liberaldir ve bürokrasi fazla değildir. Ülke insanı çoğunlukla Türkiye'yi çok seven ve Türk firmalarıyla işbirliği yapmak isteyen kişilerdir. Ancak 18 Aralık 2019'dan bu yana Bahreyn hükümeti vatandaşlarımıza kapıda vize vermeyi uygulamasını bırakmış, vatandaşlarımızı e-vize başvurusuna yönlendirmiş ve aşağı yukarı tüm vatandaşlarımızın vize başvurularını reddetmeye başlamıştır. Bu süreçte firmalarımız çalışma izinlerinde de çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Ancak son dönemde siyasi ilişkiler olumluya dönmüş, vize krizinin de çözülmesiyle beraber müteahhitlik firmalarımızın sorun yaşamayacağı düşünülmektedir.

5- Görüş ve Değerlendirmeler

Bahreyn inşaat sektörü Türk firmaları için korona krizi öncesinde önemli potansiyel barındırmaktaydı. Kriz bütün dünyayı olduğu gibi Bahreyn ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. İrili ufaklı bazı projeler iptal edilmiştir. Hükümet, inşaatına başlanmış olan veya tasarlanan önemli projeleri durdurumama kararındadır.

Gerek Bahreyn'de gerekse diğer Körfez ülkelerinde faaliyette bulunmayı amaçlayan firmalarımızın uzun dönemli bir strateji ile ve güvenilir bir ortakla bu ülkelere gelmeleri gerekmektedir. Şirketlerimizin ve iş insanlarımızın iş ilişkilerini geliştirirken ortaklarının mali ve idari kapasitelerini çok iyi analiz etmeleri, kendilerini garanti altına almaları çok önemlidir. Müteahhitlik firmalarımız başlangıçta temsilcilik ofisi açmaları, yeterli piyasa araştırması yaptıktan, sektörü ve firmaları tanıdıktan sonra şirket kurmaları, ortaklıklara girmeleri uygun olacaktır.

Firmalarımızın, sadece hazır projelerin müteahhitlik işleri için teklif vermeleri yerine, ülke ihtiyaçlarına göre hazırlanmış ve yönetici kesim açısından prestij niteliğinde olabilecek olan projeler hazırlayıp sunmaları da faydalı olacaktır.

Bahreyn'de inşaat firmalarımızın yer edinmesi inşaat malzemeleri, seramik, armatür, vitrifiye, kapı, pencere, profil, iç dekorasyon, ev tekstili ve mobilya gibi diğer sektörlerdeki ihracatımıza katkı sağlayacaktır.

Çeşitli inşaat malzemeleri sektörlerinde faaliyet gösteren firmalarımızın yapımı süren inşaatları takip etmesi faydalı olacaktır. Bahreyn ile vize krizi ve siyasi gerginlikler ortamında bile ticari konularda sorun yaşanmamıştır. Hükümetin Türkiye ile ticareti engelleyici veya zorlaştırıcı herhangi bir uygulaması bulunmamaktadır. Gümrüklerde ve diğer kuruluşlarda Türk firmaları herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmamaktadır. Son dönemde siyasi sorunların da çözülmesiyle ticaret ortamı daha da iyi hale gelmiştir. Tablo 4'te proje değeri sıralamasıyla inşaatı süren ilk 15 büyük proje görülmektedir. Firmalarımız ilgilendikleri projelerle ilgili daha detaylı bilgileri Ticaret Müşavirliğimizden alabilir.

Tablo 4: Proje Değeri Sıralamasıyla İnşaatı Süren ilk 15 Büyük Proje

Proje Adı	Sektör	Proje Değeri (milyon \$)
BAPCO Modernization Program (BMP) - Refinery Units	Oil & Gas	4200
Water Garden City	Buildings	2495
25000 Low-cost Housing Project in Bahrain	Buildings	2155
Independent Power and Water Project (IWPP) at Al Dur - Phase 2	Power & Water	1500
Al Sahel Hotel and Resorts	Buildings	1000
Dilmunia Health Island	Buildings	887
Alba Power Station (PS5) - Combined Cycle Power Plant	Power & Water	800
Harbour Heights (Villamar) at Bahrain Financial Harbour	Buildings	700
Development of East Sitra - East Sitra Housing Project	Buildings	691
BAPCO Modernization Program (BMP)	Oil & Gas	682
Solar PV IPP (100 MW) Project in Askar	Power & Water	600
East Hidd Housing Project	Buildings	590
Bahrain Bay in North East Manama	Buildings	580
Al Naseem Waterfront Development	Buildings	580
Hasabi Island - Water Front Home	Buildings	575